

che commissie
vond bij elkaar
ens of meisjes
ouders, die el-
zien. Wie heeft
spreken bij al
ke ouders verre
dvies, lijkt me
" kan de chris-
voordracht (?)
verder... wat
zwaren.

1. J. W.
de".

merkwaardigen
S. Rombouts in
en schrijft. Een
brengen uit het
reformeerde op-
eren.
geweest de Ita-
e lichamelijke en
ugd van zijn tij-
ven, om in zijn
te bezorgen aan
den werkmans-
aan geluk: de ar-
de geest van on-
takennis en haar
het dagelijksch
nderwijs, dat bij
de harten nuw
het onderricht in
leven en daarbij
bloeiing brengt—
nswerk van Don
88, op 74-jarigen
ei moeilijkheden,
zijn stichtingen
reikt.

gevestigd op de
twee kerken; hij
riff, den eerste
lieken zakroman-
tie-kolonies.
t grootste belang
undig stelsel. Als
n ononderbroken
lijden onmogelijk
nden en met zijn
edere minuut
zijn kinderen. Is
ion? Neen, maar
leen laat, zoolang

verdreven waak-
lie de kat in het
rborgt alleen de
wijsinstuut niet
erigens het jonge
it geschiedt wel

waren", dan lijkt
ing te stellen, of
nuwachtigheid of
orden overwoogen
dikwijls het asyl
en op hun weg
recta op rekening
sen asyl gevlucht
t weten. Het zij-
ijbeleritiek, maar
ouden geschreven
as, aan den pro-
(den hemel) een
nzicht. Wie heeft
biade? Dat begint
soo aanstonds de
len rondom hem,
rijmoedig neemt
ven den beganen
n zich hier allen
n vervolg op des-
want zoo aristoc-
schrijven over het
oseph Wittig over-
zie en elders, mo-
de verhalen van
n het hofje tegen-
lijk. Maar als ze
st anders hebben
Satan zien in de
maar zoodra de
eplaatst naar de
obs heel gewone
hoort ge van
het zijn heel ge-
zijn rijkdom hem
vaten, die in zijn
fs als Elihu van
s nachts al on-
vel niet eens om
nderlijks gebeurt,
n weder, waarschijn-
zien verschijnen?
is, zoolang iedere
llen ernst en uit

nauwgezet, maar ligt niet als een looden last op de kweekelingen, houdt ze niet noodeloos kort, blijft ook niet op kleinigheden dood. De surveillant is in dit systeem geen kleinzielig besnoeier, die de plant alle groei kanks ontnemt, maar de voorzorgende tuinier, die al wat groeien moet, zooveel mogelijk licht en lucht verschaft en den grond zuivert, in geval die bestanddeelen bevat, waardoor het voedingsproces benadeeld zou kunnen worden. Men moet bij de opvoeding bereiken, dat het kind vol vertrouwen zijn hart legt in de handen van den opvoeder. Soms speelt hij mee met de kinderen, toont belangstelling in hun zorgen en bezigheden, onderhoudt een passende vertrouwelijkheid met hen; hij bemint ze niet alleen, maar doet ze ook zijn liefde gevoelen, door te breken met al die onnoodige majesteits-voorzorgen en respect-eischen, die geen eerbied afdwingen, zooals men vaak voorgeeft, doch enkel vrees en wantrouwen. Zonder liefde geen vertrouwen en zonder vertrouwen geen opvoeding.

Spreekt vanzelf, dat in het stelsel van Don Bosco de godsdienstige opvoeding een belangrijke plaats inneemt. De ceremonieele handelingen mogen geen ledige vormen blijven.

Een bezoeker uit België nam met meer dan gewone belangstelling kennis van Don Bosco's stichtingen in Turijn. Hij dwaalde over de speelplaatsen in de uren van recreatie, als de geestdrift voor het spel allen meesleepte, hij opende onverwacht de deuren der verschillende werkplaatsen, wierp steelsche nieuwsgierige blikken door de ramen der klaslokalen, hoorde de kinderen in de kapel bidden, zag hun honger naar het Eucharistische Brood en hoe de jeugd bij heele drommen de „Heilige Tafel" naderde, bewonderde de gezonde gemeenschap tusschen leerlingen en meesters en... 's avonds van den derden dag sprak hij een der paters aan en zei: „Ik heb jullie geheim ontdekt". „Geheim...?" „Ja, het geheim van jullie opvoeding". „En...?" vroeg de pater. „Heel jullie systeem is in den grond niets anders dan Christelijke teederheid".

Hij had goed gezien. Don Bosco zei hetzelfde: „Mijn pedagogiek is een dochter der liefde".

Gr.

G. MEIMA.

LITERATUUR EN KUNST.

Het „psycho-pathologisch element" in de moderne roman-literatuur.

(Slot.)

In het vorige artikel over dit onderwerp, wezen we op „de leven-filosofie", d.i. „het gepieker" over het leven met al z'n moeiten, zwaarigheden, teleurstellingen, tegenslagen, als een van de meest-algemeen-verwerkte gegevens in de moderne roman-literatuur en een van de meest ingrijpende abnormaliteiten levens.

Er is echter ook een andere zijde aan de zaak. Het voortdurend bezig-zijn met het leven, of schoon meestal voerend tot doffe neerslachtigheid en tot hopeloosheid, kan bij sommige naturen ook tot een andere psychische gesteldheid leiden. Wanneer iemand van vluchtig karakter in onbezorgde omstandigheden verkeert en hij volop geniet van wat het leven denzulk aan genoegens schenkt, kan het denken en spreken over het leven tot een optimistische en zelfs uitbundig-vroolijke levensbeschouwing brengen, kan een eenzijdig-blijde leven-filosofie ontstaan.

eigen ervaring — de verhalen heeft aangehoord van den duivel op de beddeplank of in den kamerhoek of op de binnenplaats of aan den kant van den weg, — die is er vast van overtuigd, dat als de menschen van dit slag, hadden moeten schrijven het boek Job, met behulp van den proloog, het resultaat heel anders zou zijn uitgevallen dan de kanonieke schrijver gaf. En zeg niet, dat ge hun verbeeldingen apokrief acht. Waarom zou de inktpot van Luther kanonischer zijn dan de bezemsteel van mijn beeld, die immers ook den duivel er zoo maar mee verjaagd heeft?

Wie wil, zoolang dit volksken, dat alleen uit griezel-kindern Gods troetelkinderen wacht, niet de betere vermaningen opzettelijk in den wind geslagen heeft, het dom-brutaal uitlachen?

Ik doe voorloopig niet mee.

Want ik zeg: het staat op de schouders van zijn voorgelacht; en daar maakt het heel wat van zijn zondigen waan van spiksplinternieuwheid mee goed.

Men staat op de schouders van het voorgelacht, heusch.

Misschien hebt gij gezegd: het was maar een slaan in de lucht, zoeven, toen het liep over het boek Job en over de vraag, hoe de menschen het tegenwoordig wel eens zouden hebben kunnen schrijven.

Ik antwoord: best. Maar we kunnen een ander voorbeeld kiezen uit de naaste omgeving: ook uit de dichtelijke boeken van het Oude Testament. Ik denk aan het Hooglied. De opvatting van den laatsten tijd, die niet aan Salomo de schoone bruidgomsrol toebedeelt en die niet dien glorieusen koning de bruid doet winnen en werven, maar die omgekeerd aan Salomo de plaats van den indringer toewijst en aan den eenvoudigen hordersknaap de zegepraal van bruidverworing wijst, — deze opvatting, zeg ik, is vroeger niet aanvaard. Men leefde altijd in de gedachte dat er twee gelieven waren in het Hooglied: Salomo en de bruid. Hun liefde had haar spel, maar ze kende geen bedreiging van buiten. Om zoo te zeggen: van minnenijd was er geen sprake.

En wat heeft men toen gedaan?

De Middeleeuwen hebben het Hooglied duizend en een parafrazen gegeven. De stof werd met gretigheid ontvallen en nader „uitgewerkt". Het was de tijd, die het huwelijk tusschen Christus en de ziel voorstelde onder het beeld van een „burgerlijke vrijage"; Jezus kiest (men

Veelvuldig zal men dit in de moderne roman-literatuur niet vinden: de geest, waaruit de nieuwe letterkunde is opgebloeid, is een andere, en de sfeer, rondom den doorsnee-romanfiguur is alderminst zonnig of overvloedig-licht. Maar toch zijn er wel enkele boeken, die tegenhangers genoemd mogen worden van al de wreede, bleeke, wrakke en disharmonische levens. Daar is „Pallieter", zoo sterk-typeerend, dat men spreekt van „den Pallieter-geest", die in het „carpe diem" belichaming vindt (men dient echter, om de uitbundigheid van „Pallieter" juist te beoordeelen, te lezen wat Timmermans zelf erover geschreven heeft), daar is „Het Schoone jaar van Carolus", Buysse's „Vroolijke Tocht", „De Witte", en nog een enkele meer, doch het getal is zeer gering, vergeleken bij den omvang der moderne-romanproductie. En dan behoeft het wel geen afzonderlijk betoog, dat dit soort van literatuur van heel-hoogen-komaf moet zijn, om het karakter van literatuur, dat is van kunst, niet te verliezen. Heel licht toch ont-aardt zoodanige ongeremde levensvreugde in banaliteit en voor een gewoon mensch onverdragelijke ziekelijkheid. Ik noem nu maar enkele titels als: „Malle gevallen" of „De Verliefde Passagier" ten voorbeeld; in zulke boeken is het pathologische even sterk als in de gansche serie, die we tevoren noemden, maar dan tegenovergesteld van openbaring. Want hier is geen sprake van humor (echte humor is een door-en-door gezond verschijnsel in de literatuur), maar van op effect-berekenende komiekerigheid en overdadigheid, die van humor even ver afstaat, als de beruchte cents-aflievering-roman van literatuur.

Na alles wat we omtrent de gegevens der moderne romankunst in den breede opmerkten, kunnen we kort samenvatten, wat daaraan nog toegevoegd worden moet om het beeld van psycho-pathologie zooveel mogelijk volledig te doen zijn.

Voorreest noemen we dan het uitbuiten van detective-thema's. Tamelijk veelvuldig is in onzen tijd het wetenschappelijk-psychologisch detectiveverhaal, waarin de meest recente wetenschappelijke ontdekkingen practisch worden aangewend en zelfs handboeken voor psychologie-studie als Fechner en Wundt worden geciteerd; daarbij zijn stijl en taal uitnemend literair-verzorgd. Maar al lezende bemerkt men vrij spoedig, dat heel dit aantrekkelijk apparaat niets is dan een nieuwe vorm, om allerlei moreele afdaling te teekenen en dat verboden liefde e.d. doorgaans de achtergrond zijn van al dat ingewikkeld gebeuren, zoodat men tot de conclusie komt, dat dit nieuwe niet anders is en ook niet minder verziekt, dan het oude.

Dan wijzen we op de eendeloze Tarzan-histories, dierv verhalen vol van de zonderlingste, op voos effect berekende bijkomstigheden, die niet anders zijn dan een speculatie op de belangstelling, welke de mooie natuur-reproducties van Long, Löns e.d. vinden.

Tegelijk staan we daarmee voor een derde verschijnsel: de slaafsche copie van alles wat buitenlandsch is. Bij getallen worden de buitenlandsche romans vertaald en ze vullen in breede rijen de catalogi van de vele bibliotheken, die de uitgevers stichten. In hun doorgaans volkomen onnederlandsch karakter en hun vreemde sfeer staan ze

denke aan het Hooglied) een zwarte Ethiopische; de Vader maakt eerst bezwaren, maar een engel doet een goed woord voor de bruid en de Vader geeft eindelijk toe. Hier is dus de engel een vriend van den bruidegom, nog voordat het huwelijk gesloten en de bruijloft aangevangen is. Zulk een engel kan natuurlijk zijn tegenhanger niet missen. De duivel doet daarvoor dienst. Zoolw in het proza als in de poezie. In het proza treft telkens weer de voorstelling van den duivel, die tracht in het huwelijk tusschen Christus en de bruid een spaak te steken: de duivel „becoort" Jezus' bruid, en zou ze ook winnen als niet te rechter tijd de bruidegom kwam om zijn recht, of als niet Maria zorgde voor de huwelijks-vreugden van haar Zoon. En in het geestelijk lied, de poezie van dien tijd, is het niet anders. Er zijn, ook al weer in mislukte navolging van het Hooglied, veel geestelijke liederen, waarin op de meest plastische manier de Heiland met de ziel in liefde vereenigd voorgesteld wordt. Maar ook hier kan gezegd worden: „zonder „niders" is een minnedicht niet compleet." „Niders" — het zijn de nijdgaards, die in den zoeten maaltijd der bruidsvreugden hun bitter roet willen werpen. De duivel is wel de gevaarlijkste, met wien telkens weer te rekenen valt.

Zei ik te veel, of is het niet waar, dat het Hooglied van Salomo aan zulke lezers te weinig met den duivel scheen te werken, waarom ze hem er maar in gehaald hebben?

En deze dingen staan niet op zichzelf; de veronderstelling ware trouwens al te dwaas.

Integendeel: we kunnen daaraan zien een klare openbaring van het al de eeuwen door te treffen verschijnsel: dat de menschen van den bijbelschen duivel zich tamelijk wel ontdaan hebben, al waren ze nog zoo druk met hem bezig. Wie de bijbelsche gegevens laat liggen en in plaats daarvan een gefantaseerden duivel zich als werkhypothese aanneemt, die move van zijn „duivel" den mond vol hebben — hij heeft van den Satan zich ontdaan; tenminste: hij trachtte het.

Maar wie den bijbel liefheeft met eerlijke liefde en voor niets anders huiveren wil dan voor het geopen-baard, die blijft er bezwaar tegen inhengen, dat de fantasie meent, den Satan onder haar netje te kunnen vangen.

Voor de valsche romantiek van geestelijk avonturiers-volk moge de Satan een mooi gegeven zijn om den roman

eigenlijk geheel buiten onze nederlandsche literatuur, maar desondanks worden ze hier geïntroduceerd, verkocht en gelezen als (wellicht zelfs meer dan) onze eigene romans. Nu is altijd te onzent veel overgenomen van over de grenzen, maar 't veelvuldigst kwamen toch vertalingen en omwerkingen in perioden, die arm waren aan scheppingskracht, in tijden van decadentie der eigen letterkunde. Als dan in onze dagen de buitenlandsche romans bij massa's worden vertaald is dat zonder twijfel een verschijnsel van ziekelijkheid, maar 't wordt zelfs bedenkelijke pathologie als men de gegevens nagaat, waaruit ze zijn opgebouwd en die ze, in vele deelen soms en met de meest helle kleuren, verwerken. Wanneer daar — om een enkel voorbeeld ten bewijze te noemen — in den eenen roman een jongeman hoofdpersoon is, die een onbedwingelijke neiging heeft tot bloedvergieten, in den anderen iemand altijd stelen wil ten einde met het gestolene den nood der armen te lenigen, in een derden iemand al z'n best doet om in de gevangenissen te komen ten einde rustig den tijd te hebben voor het schrijven van een roman — dan zijn dat gegevens, waarvan de normale mensch niets bij zichzelf terugvindt, en ook zonder dat men verder iets van de bewerking ziet kan men de diagnose van zulke boeken stellen. De vertaling van dergelijke psycho-pathologische producten beleeft waarlijk geen verrijking, noch voor onze literatuur noch voor het lezend publiek.

Ten slotte verdient in dit verband nog onze aandacht het verschijnsel, dat we met een enkel woord reeds noemden: de steeds toenemende omvang van den modernen roman. 't Is heel gewoon, dat een roman twee, drie, soms nog meer vervolgedeelen heeft. Soms draagt ieder deel een opzichzelfstaand titel, vormt het ook een zelfstandig boek, dat men lezen kan zonder de overige stukken te kennen (men denke b.v. aan „De Gedachten der tijden", van Moerkerkens serie-roman), dikwijls ook is er wel duidelijke onderscheiding der deelen, maar vormen ze toch een niet te scheiden geheel (b.v. Jaarsma's „Thiss", „Het Geslacht der Santeljaans" e. d.).

Nu is de roman in deelen alszoodanig natuurlijk niet een ziekelijkheid in de literatuur. Er is inderdaad stof, die voor behoorlijke werking meer vraagt dan één boekdeel aan ruimte biedt, die bovendien ook in duidelijk te onderscheiden deelen zich splitst. Zelfs zijn tal van romans in deelen te noemen, die tot de monumenten van betekenis onzer letterkunde behooren. Maar wel is ziekelijk, dat de vermeerderde en steeds zich vermeerderende deelen-omvang tot niets anders dient, dan om voort te breien aan de eindeloze peuter-analyse van de menschenziel, dat over de kleinste onbeduidendheid van het leven-van-allen-dag bladzijden vol geschreven worden. De bespiegelingen van een heer over het strikken van zijn das, van een dame over de voorbereiding van haar macaroni-schotel, e.d. zijn geen elementen, die een vergrooting van den omvang, als daardoor noodig wordt, rechtvaardigen: ze zijn totaal zonder relif-brengende kracht en dus ook zonder eenige waarde. En het is weer verschijnsel van psycho-pathologischen aard als we juist daarin dikwijls de hoofzaak vinden van den vervolgedeelen-roman.

Interessant te maken en het verhaal van geestelijke bevin-ding relif te geven; — en voor de ziekelijke verbeeldingen van wie liever voor een duivel griezelen dan dat ze voor God beven, moge hij een overvloedige fontein aller kwaden zijn; — en voor de vrouwenkens die altijd leeren en nimmer tot kennis der waarheid komen, moge hij het groote excuus zijn dat hij voorhaat ingebracht wordt tegen elken zielzorger, die hun gebabbel en gebrabbel zou willen breken met het woord, dat men „zwijgen moet voor God", liever dan te drenzen over den duivel; — en voor den geestelijk trage en vromen onbekeerde moge hij de gemakkelijke zondebok zijn, die zich ieder oogenblik van den dag laat wgsturen en zich ook elk moment laat terugroepen om nog een nieuwe vracht naar de groote woestijn te brengen; — en voor de spotters moge hij een hersenkronkel der orthodoxie, voor anderen een symbool van den vooruitgang, een wreker der rede, een leeraar der zelfkennis zijn, die op het kritieke punt den sluier optilt en de naakte waarheid doet zien aan wie volwassen wordt en zelfstandig denken en leven leert.... het is voor de leerlingen der Heilige Schrift een taak van eerbied en ontzag, zich bij hun denken over den Satan zoo streng mogelijk te houden aan wat geopen-baard is, en te bedenken, dat over dezen grooten fantast niet zoo licht te fantaseeren valt; en dat ledigheid — ook geestelijke — des duivels oorkussen is, ook voor wie dagelijks wanen tegen hem te strijden.

En daarom kan de vraag naar wat de Bijbel zegt, uit zijn leven niet gemist worden.

Wij willen trachten, die vraag te stellen en van het antwoord een en ander op te vangen.

K. S.

¹) Die Lebenskräfte des Evangeliums, 1922, 120/1.

²) Beukers: zie F. Tollenaar in „Geref. Keekbl. Maatschappij n.o.", 6 Febr. 1926.

³) Huizinga, Herfsttij M. E. 1921, 292.

⁴) De Voors, Middelnederlandse legenden en exempelen, 1926, bl. 146, passim.

⁵) Knüttel, Geestelijk Lied enz., 1906, 191.

Overzien we nu nog eens de verschillende verhoudingen, die we breder of korter hebben beschouwd, dan blijkt hoezeer het ziekteproces, het psycho-pathologische, voortgeschreden is in de moderne romanliteratuur.

We wezen op de neiging sexuele en morele uitwassen te beschrijven en goed te praten, op de vergroeiende huwelijksmoraal, met al de consequenties, die daaraan vastzitten, op het wonderbaarlijk-fantastische soort religiositeit, dat eigen individueel inzicht wil doen triomfeeren over vaststaande waarden, op allerlei zwartgallige filosofieën over het leven en de levensproblemen, met zelfmoord als de afdoende oplossing van alle raadselen, op levens-uitbundigheid, op het uitbuiten van detective- en Tarzan-thema's, op vertaal- en uitbreidingswoede, op de verworping van de psychoanalyse — 't is een onrustbarende lange rij van abnormaliteiten, die m.i. alle recht geeft om te spreken van een voortwoekerend proces van psycho-pathologischen aard.

Vanzelf dringt zich daarmee de vraag op naar de oorzaken van zulk een algemeen verzieken.

Aan de poging tot het beantwoorden van die vraag willen we gaarne een volgende artikelen-serie wijden. In de eerstkomende nummers echter moeten we de boeken bespreken, die intussen zijn ingekomen. We hopen het „vervolg“ dus nader aan te kondigen.

C. T.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

Een en ander.

II.

De Macedoniër.

Ons Gereformeerd zendingstijdschrift ving zijn dertigsten jaargang aan.

Het eerste nummer is in hoofdzaak aan de beide hulptiensten: schooldienst en medische dienst gewijd.

Inspector Nitsch heeft in het „Neue Allg. Miss. Zeitschrift“ een artikel geschreven over Geestelijke stroomingen in Ned. O-Indië, waarin o.a. deze opmerking voorkomt: „Ik moet nog een woord zeggen over de Holl.-Ind. Scholen. Wij hebben er ook enkele in onze Salatiga-zending. Wij zijn daar in met den tijd meegegaan. Een kleine zending kan niet op eigen gelegenheid een eigen school-type vormen; maar dat moet toch gevormd worden. De Holl.-Ind. scholen zijn een paedagogische misgeboorte. Want zij bestaan het, dat het Javaansche kind van den eersten schooldag af in een absoluut vreemde taal, nl. de Hollandsche, onderwezen wordt. De moedertaal is bijzaak en het Hollandsch hoofdzaak. Het doel dezer scholen is bereikt, als de 14- à 15-jarige leerling niet maar „hollandsch“ spreken en denken, doch ook gevoelen en bidden kan.“

Dit vernietigend oordeel over onze bekende Holl.-Ind. scholen brengt Ds Pol er toe onder het opschrift „Schakelscholen“ een referaat weer te geven van dhr Wiggers, benoemd directeur der Keuchenius-school, over de „Schakelschool“, waaruit blijkt, dat ook in Indië wordt ingezien, dat de Holl.-Ind. school het ware niet is, en men een anderen weg moet inslaan.

Een anonymus-schrijft onder den naam Indicus over „Richtlijnen in de medische zending“. Waarom noemt hij zijn naam niet? Hij behoeft zich dien niet te schamen, want het artikel getuigt van kennis van zaken. Dat hij van medische zending en niet van medischen dienst spreekt, doet eenigszins vreemd aan, en wekt het vermoeden, waartoe ook het artikel zelf wel aanleiding geeft, dat hij niet gereformeerd is; maar daardoor krijgt zijn artikel nog meerdere waarde.

Hij betoogt, dat een zendeling-arts een onmogelijkheid is. De praktijk van onzen medischen dienst, die het ambt van zendeling streng gescheiden houdt van den dokter uit het zendingshospitaal, wordt tot de juiste afmetingen teruggebracht. Vele bekeerungen brengt het niet aan. Maar het is een prediking van de praktijk des Christendoms; de patiënten leeren er het Christendom waardeeren; ook wordt er door de opleiding van verplegers enz. een steeds breder kring van Christen-Javanen gevormd, die hun kennis in dienst stellen van hun landgenooten en van de evangelisatie onder dezen; bovendien worden er ook tijdens hun verblijf in de zendingshospitaal zielen voor Christus gewonnen.

Het duidelijk betoog van Indicus heeft ons echter bevestigd in onze meening, dat de medische dienst in handen van een vereeniging behoort over te gaan. Over deze kwestie schrijft echter Indicus niet.

Artikel 123.

Met genoegen namen wij kennis van het volgende besluit der Zendingarbeiders op Soemba:

„De vergadering van missionaire dienaren op Soemba is van oordeel, dat overeenkomstig het op de generale synode van 1914 desbetreffend ingediende rapport, artikel 123 R. R. geheel, zonder meer ingetrokken moet worden en dus de overheid:

in de evangelieprediking geheel vrij moet laten en 2e nooit preventief mag optreden door de vestiging van een bepaalde zending op een bepaald terrein te verbieden, ten einde z.g. dubbele zending te weren.“

Temeer moet dit besluit ons treffen, omdat wij hoorden, dat de zendingarbeiders op Java een tegenovergesteld gevoelen hebben, en dus wellicht veel meer in de richting willen gaan, door Ds Alkema aangewezen, waartegen wij vorig jaar zijn opgekomen.

Dit meningsverschil tusschen onze zendingarbeiders is niet van belang onthloot.

J. D. W.

PERS-SCHOUW.

Dr J. C. de Moor.

Wij willen ook deze week enkele persstemmen doen hooren, in verband met het sterven van dr De Moor. De overloed is zoo groot, dat wij er niet aan denken kunnen, alles, wat ons onder de oogen kwam, te plaatsen, of te overzien. Het zou trouwens ook met de pieteit, die haar woorden weinig doet zijn, in strijd zijn, als we hier een catalogisatie gaven. We kiezen dus uit de rijke stof enkele uittalingen.

„De Heraut“ schrijft (prof. Kuyper):

Zijn arbeidskracht scheen schier onbegrensd. Bij zijn drukken pastoralen arbeid in drie van onze groote stadkerken, die hij achtereenvolgens diende, wist hij nog tijd te vinden voor allerlei werk, dat voor menig ander reeds een leven eischen zou. Het was de strenge verdeling van zijn tijd, de volmaakte orde van zijn werkmethode, die hem in staat stelde zooveel te doen, nooit overhaast, maar alles reeds te voren gereed hebbende. Wachten op een rapport, op een persartikel of wat ook, liet dr De Moor u nooit. Het was een genot met hem samen te werken; men was altoos zeker, dat men op zijn hulp staat kon maken.

Dr De Moor bezat daarbij in rijke mate de gave der kerktegeering. Hij was wijs en voorzichtig, wist zich boven de partijen te stellen, wachtte bedaard den loop der debatten af en wist dan op de juiste manier met het advies te komen, dat tot beslissing leidden kon. Het was dan ook geen wonder, dat hij reeds als jong predikant tot voorzitter der Haagse Synode gekozen werd; een eer, die hem ook op de laatste Utrechtsche Synode wederom ten deel viel. Er was nauwelijks een deputaatschap van belang of dr De Moor had daarin een plaats. Hij genoot in volten zin het vertrouwen onzer Kerken.

Een kerkelijk man was hij; reeds zijn niterlijk en gewaad toonde dit. Maar hij was ook een man, die een breedden blik had en vooral een open oog voor wat schoon is en weluidt. Hij was meester van het woord; zijn geschriften en artikelen droegen altoos een keurig literarisch cachet. Vooral de muziek had zijn liefde; het harmonische van zijn geest vond in de harmonie der tonenwereld zijn behagen.

Uit de „Driebergse (Soester, Zeister, Baarnsche) Kerkh.“ knippen we van ds Datema twee opmerkingen. Eerst deze:

Wat ons in dr De Moor altijd weer trof?

De liefde voor de waarheid. Het was dien man om de waarheid te doen. Al moest ook de waarheid dan dikwerf aan het kruis en moeten alle Michas, zoons van Jimla, dit kruis wel eens dragen, het was dien man om de waarheid te doen. Wat kon hij, om alleen dit te noemen, in de recensies van boeken niet de waarheid betrachten.

En vervolgens deze historische bijzonderheid:

Het was in 1906.

Te Schiedam.

Op den Zendingdag van de classis Rotterdam. Dat des avonds een bidstond voor de Zending geleid werd door den jongsten dominé uit Den Haag. Van wien in het jaar tevoren gezegd was: hij is het jongste lid van de Synode.

Gehouden te Utrecht.

Die jonge dominé, Dr De Moor, sprak over de gezegning van den geraakte.

Door vier gedragen.

Daarover inzonderheid.

Wij moeten menschen helpen door den Evangelisatie-arbeid.

Wat sprak die man gemakkelijk.

Met een klein bijbeltje in de hand.

Net zoo'n kabbellend boekje.

Gevende helder water.

Dr De Moor met het bijbeltje in de hand — wie hem eens hoorde, ziet hem weer dadelijk voor zich. Ik zelf hoorde hem eenmaal in de Keizersgrachtkerk te Amsterdam over de tempelreiniging; 't was tegelijk voorbereiding voor het H.A. en openbare geloofsbelijdenis; een avond in de week. Een preek om nooit te vergeten: rustig en sterk, fijn en wel-overwogen.

In „De School met den Bijbel“ schrijft de heer J. Lens:

Ik had het genot, hem jaren lang te kennen. Als jongens nog kwamen we voor het eerst met elkaar in aanraking, toen we in het N.J.V. samen oprichtten de Commissie van Letterkunde. Hij, toen nog gymnasiast, was al spoedig van die commissie de stuwkracht. Wat heeft hij er aan gewerkt, en met wat een ernst deed hij alles, wat hij deed! Hij zag al een ontwakning van het literatuurbesef onder de Christelijke jongeren. Zijn Bede om eerherstel, een artikelenreeks in „Ons Tijdschrift“, toen nog het tijdschrift van Hoogenbirk, was werkelijk iets ongewoons in die dagen. Hij was ook de ziel van den arbeid aan de Proeve eener Handleiding bij de beoefening der Letterkunde op de C.J.V. Een boekje, waarom we nu schik hebben. Al weet ik, dat

we allen met den grooten ernst er aan hebben gewerkt, en wat tot stand brachten, dat er nog niet was, en lijnen trokken, die nog niet getrokken waren, wat van al het latere werk der schrijvers niet kan gezegd worden.

Van prof. Bouwman is het onderstaande uit „De Bazuin“:

Dr De Moor werd door allen, die hem eenigszins van nabij kenden, geliefd en vertrouwd. Hij was een man van karakter, die zijn eigen weg ging, maar toch gaarne luisterde naar het gevoelen van anderen, en die, hoe vast ook van gang, nooit stijf op zijn stuk stond. Snel kon hij zich oriënteren, helder was hij in het uitbeelden van zijne gedachten, cordaat in het handelen, altoos accuraat. Hij was een onvermoeid werker, die alle oogenblikken wist te benutten, en die met de hem opgedragen taak steeds op tijd gereed was. Hij was een breed en diep denker, begiftigd met een groot organiserend talent, altoos vriendelijk en beslist, en daardoor aangewezen om leider te zijn. Bovendien was hij een trouw vriend, oprecht en waar.

In het „Geref. Jongelingsblad“ schrijft dr C. N. Impeta:

Ook voor de Gereformeerde Jongelingschap klopte in hem een warm hart, en wanneer niet gewichtiger arbeid voor ons Kerkelijk leven beslag op hem gelegd had, zou hij onzen Bond gaarne gediend hebben als gids, bij de bespreking en bestudeering onzer Nederlandsche Letterkunde.

Het heeft — helaas — niet zoo mogen zijn.

In de „Geref. Kerkh.“ van Den Haag schrijft dr S. O. Los, na vermelding van het feit, dat de sympathie van dr De Moor voor de Haagse kerk altijd gebleven was:

Het heeft dan ook weinig gescheeld of hij was hier teruggeroepen.

Maar God beschikte het anders. Reeds in Augustus was zijn gestel ondermijnd, zoodat hij eenigen tijd rust moest nemen. Na dien tijd heeft hij hier nog eenmaal een Zondag het woord bediend. Hij was daaronder zeer aangedaan, doch niemand vermoedde, dat deze keer, de laatste zou zijn, dat men hem hoorde over Johannes 15 vs 16.

In hetzelfde blad sluit daarbij aan de herinnering van den heer J. Hollander:

Dr De Moor wordt in 's-Gravenhage nooit vergeten.

Persoonlijk bewaar ik aan Dr De Moor ook nog een vriendelijke herinnering uit den laatsten tijd. Hij leefde altijd nog erg met de kerk van 's-Gravenhage mee en zoo kwam het, dat hij op den Zaterdag, toen de nieuwe Chr. H.B.S. werd geopend, ook een bezoek bracht aan onze gerestaureerde Oosterkerk. De gedachte van de doelmatige en uniforme bankenbekleding was hem altijd erg sympathiek geweest en toen hij het in onze Oosterkerk gezien had, vond hij het zoo keurig, dat hij me 's Maandags een postwissel zond met een gift voor de bankenbekleding. Toen mocht ik het niet zeggen, nu hij heengegaan is, vermeld ik deze daad met een gevoel van groote pieteit voor den man, die altijd nog zoo sterk met de Haagse gemeente meeleefde.

Van prof. Grosheide is deze opmerking uit Noord-Holl. Kerkblad:

Als we De Moor den man der kerkelijke vergaderingen noemden, dan is dat, omdat we daar het meest de rijke gaven hebben bewonderd, die de Heere hem had geschonken, en waarmee hij gewoerd heeft tot in zijn laatste oogenblikken. Maar het wil niet zeggen, dat hij het andere ambtelijke werk verzuimde. Geen huisbezoek, dat gebracht moest worden, of hij had er gelegenheid toe. Stipt in de catechisatie. Hij leefde in ons kerkelijk leven met heel zijn hart. En daarom is het schoon, dat De Moor op een Generale Synode is gestorven.

De heer C. Buitendijk schrijft in het Maandblad van de Geref. Vereen. voor Drankbestrijding in verband met de ongesteldheid van dr de Moor, die hem reeds in Augustus overviel:

Met ontsteltenis zag ik toen den wankelen staat zijner gezondheid. Zelf toonde hij zich zeer optimist. Zijn laatste opdracht was: „zeg toch vooral aan de pers, dat ze geen melding van mijne afwezigheid maken“. 't Is gekomen door de hitte en door overspanning, deelde hij mede. „Maar mijn persarbeid voor De Heraut gaat door middel van de schrijfmachine, die mijn dochter bedient, geregeld door. Had ik die in Nijmegen ook maar gehad, dan had men het niet zoo bemerkt!“ Zoo sprak onze vriend en broeder, die altijd werkte; die niet meer buiten werken kon; die het Gereformeerde leven tot in de fijnste puntjes wilde medeleven, tot aan het uur dat God hem riep.

En over zijn arbeid voor genoemde vereeniging zegt dezelfde auteur:

Veel heeft hij gesproken over „de H. Schrift en de geheelonthouding“. Zijn eenig richtsnoer zocht hij in algemeene beginselen van Gods Woord, ook bij de verdediging van het strydmiddel, dat door de drankbestrijders over de geheele wereld wordt aangeprezen. Op het tweede Christelijk Congres te Arnhem in 1913 was Dr De Moor inleider met het onderwerp: „Alcoholisme en leniging van armoede“. En op het derde congres te Utrecht in 1921 trad hij bij de Wijdingssamenkomst in de Domkerk voor de saamgestroomde achare op, en handelde hij over het Schriftwoord: „een iegelijk, die om prijs strijdt, onthoudt zich in alles. Dezen dan doen wel dit opdat zij een verderfelijke kroon zouden ontrangen, maar wij een onverderfelijke, (1 Cor. 2:25)“. Die onverderfelijke kroon is dan nu, naar wij mogen verwachten, door zijn geloof, zijne eeuwige, onverwoestbare erfenis!

Verder:
„De drom-
en het zes-
de n a a s
navolging
vrijheid, v

Uit de Ge-
(over den ar-

Zoo wa-
Het sprak
Hij was e
De Cam-
arbeid te
in een og
Een der
hoofdman
regelde-
Toen
Commissie
dertig.
Den vol-
gadering
Ik vroe-
stukken w-
het was i
nacht moe-
Dr de M-
de stukke-
Om neg-
op tijd. De
We merkt
Alleen tro-
der oogen-
Om kwi-
zoo voor-
Om half
En toen
Dr de Mo-
zing hij de

Wij beslu-
minder h-
ds Bullman-
gadering van

En ook
steeds een
nemen te-
het mogel-
bliven.
Aan de
een wijze
ringen uit
De Moo-
hier zijn
bezoekt i
zoo zeide
bizonder:
Even late
't is on-
laatste we-
voorbede,
eindigd is
profund
klom tot

En eindel

En nu
algemeene
horenen
vergaderin-
meer gev-
meer zijn
heiligen w-
in volmaa

Van dr d
ook onzer
hulpvaardig
gedachte lev-
bliven leve
in wie de l
dagen heeft
ficatie. Dr
die onze ke-
wat iemand
kerk, als hij
trouw te bli-
Reeds eerde
een waarde-
die voor enk
kunnen v-
gevochten, i
maar ook ge-
stuk; met d
'kordaatheid
een erkenni
christenmen-
van natuur

De naam
de jaren, toe
is nog onlar-
niet alleen
van het His-
door zijn fig-
Rijn. kerkh-
prof. Bavine

als ik
stond er v
avond in
te geniete
eerst bij t

zegt ds G

Het afs-
alle warer
hem een l
die op dat
en het h